Downloaded from UvA-DARE, the institutional repository of the University of Amsterdam (UvA)
http://dare.uva.nl/document/103244

File ID	103244
Filename	APPENDIX II-H VOORSTELLINGEN VAN DE KEIZER EN ZIJN KEURVORSTEN EN VAN KAREL DE GROTE

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type	Dissertation
Title	Op zoek naar de gebroeders Limburg: de Très Riches Heures in het Musée Condé in Chantilly, Het Wapenboek Gelre in de Koninklijke Bibliotheek Albert I in Brussel en Jan Maelwael en zijn neefjes Polequin, Jehannequin en Herman van Limburg
Author	H.T. Colenbrander
Faculty	Faculty of Humanities
Year	2006
Pages	477

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:
http://dare.uva.nl/record/208832

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other then for strictly personal, individual use.

UvA-DARE is a service provided by the library of the University of Amsterdam (http://dare.uva.nl)

APPENDIX II-H

VOORSTELLINGEN VAN DE KEIZER EN ZIJN KEURVORSTEN EN VAN KAREL DE GROTE

De Keizer en keurvorstentekening (Afb.2.H.1) is ca 1400 tamelijk uniek. Er zijn geen vergelijkbare contemporaine afbeeldingen van de keizer en zijn keurvorsten bekend.

Op de tekening zijn voorgesteld van links naar rechts:

De Aartsbisschop van Trier, kanselier in Gallië,
De Aartsbisschop van Keulen, kanselier in Italië,
De Aartsbisschop van Mainz, kanselier in Duitsland,
De Keizer,
De Koning van Bohemen, schencke (pincerna), (rijksinsignes),
De Paltsgraaf aan de Rijn, spisedragher (dapifer), (schotels),
De Hertog van Saksen, richter (portitor ensis), (zwaard),
De Markgraaf van Brandenburg, cameraer (camerarius), (sleutel).[1]

Enigszins vergelijkbaar is de contemporaine miniatuur in de *Tafel van den Kersten Ghelove, Somerstuc*, Pierpont Morgan Library, New York, M.691. Het gaat daarbij echter niet om een voorstelling van de Keizer en zijn keurvorsten maar van keizer Trajanus en zijn Rijksgroten met voor zich zijn twee zonen (Afb.2.H.2).[2] Schmidt beeldde nog een lijngravure naar een verloren vroeg-14de eeuwse schildering van de Keizer en keurvorsten af die zich in de grote zaal van het *Haus zum Langen Keller* in Zürich (Afb.2.H.3) heeft bevonden. Hier zijn ook de wapens van de keurvorsten afgebeeld.[3] Goed vergelijkbaar, maar van later datum, is de titelhoutsnede in de *Zwabenspiegel*, Augsburg, ca 1472 (Afb.2.H.4),[4] de afbeelding van de Keizer en zijn keurvorsten alsmede de overige Rijksgroten in *Die Schedelsche Weltchronik* van 1493 (Afb.2.H.5),[5] alsook de nog veel latere grote prent van de Keizer en keurvorsten in

de atlas van Abraham Ortelius (nieuwe editie 1624) (Afb.2.H.6) die als afbeeldingen veel overeenkomsten tonen.[6]

In dit verband zou ik nog willen wijzen op de beschrijving van de Keizer en de ceremonie van de Keizerskroning met de rol die de keurvorsten daarbij vervulden in Dirc van Delf's *Tafel van den Kersten Ghelove*. Weliswaar baseerde hij zich daarvoor waarschijnlijk op de tekst in de *Chronicon* van Johannes de Beke.[7]

Eigentijdse keizers werden wel afzonderlijk geportretteerd en voorgesteld. Er zijn portretten van de keizers Karel IV en Sigismund bekend en daarnaast van Wenzel (in zijn grote Bijbel in Wenen) en van Ruprecht ofschoon zij nooit tot keizer werden gekroond. Hun gelijkenis met de figuur op de tekening in het **Wapenboek* is, zoals gezegd, weinig overtuigend.[8]

Verbeeldingen van Karel de Grote werden opgenomen in voorstellingen van de Negen Preux. Hij werd vaak ook afzonderlijk als heilige voorgesteld.[9]

Ik wil hier noemen:

- Het tapijt in The Cloisters, New York (Afb.2.H.7)
Het tapijt maakte deel uit van een serie van de Negen Helden waarvan er vijf fragmentarisch bewaard zijn gebleven. Karel draagt een lange baard, een harnas, een beugelkroon en een zwaard maar hij heeft geen rijksappel in de hand. Hij voert als wapen een dubbelkoppige adelaar en ook in de achtergrond zijn kleine dubbelkoppige adelaartjes afgebeeld.[10]

Op de noordwand van de grote zaal met de Preux en de Preuses in het Castello la Manta (Afb.2.H.8) bij Saluzzo (Piemonte), ca 1420-30, is Karel voorgesteld met zwaard, globe, lange baard, beugelkroon, harnas, mantel en wapenrok met gedeeld een adelaar en een Franse lelie. Hij is vergelijkbaar voorgesteld in een miniatuur met een soortgelijke voorstelling in het handschrift van Thomas III van Saluzzo, *Le chevalier errant*, BN Paris, ms fr. 12559, f. 125r (ca.1404) (Afb.2.H.9-10).[11]

Als aparte figuur is Karel de Grote nog voorgesteld op de scepter van Charles V in het Louvre (Afb.2.H.11), ca 1365-80. De zetel toont aan weerszijden adelaartjes. Hij heeft weliswaar een wereldbol in de hand maar in de andere een staf met een kapiteeltje met een bal erop. Op de bol waarop de figuur van Karel de Grote is gemonteerd, bevindt zich een afbeelding in bas-relief waar de duivels bestrijdende Heilige Jacobus aan Karel de Grote verschijnt. Karel heeft een opgeheven zwaard in de rechterhand en een wereldbol(?) in de linker. Men kan zich ernstig afvragen hoe oorspronkelijk een en ander is aangezien de scepter ten tijde van Napoleon werd gerestaureerd.[12]

Tenslotte wil ik hier nog drie voorbeelden uit deze tijd noemen waarop hij telkens alleen werd verbeeld:

- in de *Saksenspiegel*, Staatsbibliothek, Berlijn, Ms germ. fol.820 fol.6r (Afb.2.H.12).[13]
- in de *Belles Heures*, The Cloisters, New York, fol. 174 (Afb.2.H.13).

- in het Missal et pontifical à l'usage de Luçon, BN Paris ms lat. 8886, f.400v (Afb.2.H.14).[14]

Algemeen toont de figuur dezelfde karakteristieken: gewoonlijk is hij voorgesteld als een oude man met een grote baard en een beugelkroon op het hoofd, in volle wapenrusting, gezeten op een faldistorium of een troon, gehuld in een ruime mantel, een opgeheven zwaard in de rechterhand en een rijksappel in de linker. Soms heeft hij nog een schild gedeeld met een adelaar en Franse lelies. Deze wapens zijn ook wel op zijn mantel te vinden.[15]

***

NOTEN BIJ APPENDIX II-H

1 Zie Beke 1982, 124-125, cap.lxvi.

2 CT Utrecht 1989, I-5.

[3] Schmidt 1981, fig.1.

[4] Schmidt 1981, fig.2.

[5] Hartmann Schedel 1493, Blat 184.

[6] Ortelius 1624, Pl.fol. XXI.

[7] Daniëls 1937-1939, IIIB, 551-562. Voor de Beke zie NOOT 1.

[8] Zie Schmidt 1981. Op 82 n.56 verwees hij naar het grafmonument van Ruprecht in de Heiliggeistkirche in Heidelberg waar deze zonder baard is afgebeeld.

[9] Anrooij 1997.

[10] Cavallo 1993, 94-124 nr.2[e], afb. p.109.

[11] Meiss Limbourgs 1974, fig.47.

[12] CT Parijs 1981-82, no.202, afb.kleur p.32; CT Paris 2004, 38-41, nr.6.

[13] CT Utrecht 1989, I-6.

[14] Beaune 1989, 52 (afb.).

[15] Voor Karel de Grote zie voorts nog: Folz 1950 ; Folz 1967; Koetzsche 1967, 157-214; LCI IH, 7, (1974), 276-282. Scheller 1981-82, 5-69, spec. 8-10 over Karel de Grote; Clemen 1889, afb. IV Jan Gielemans, *Hagiologum Brabantinorum*, Wien Oesterr. Nationalbibliothek Cod. S.u-12706 fol.IIv.

***